

Jurij Hadalin

NEZAŽELENA DEDIŠČINA? HISTORIOGRAFSKI DISKURZ O (DRUGI) JUGOSLAVIJI

Izvleček

Avtor poskuša v kratkem pregledu predstaviti dožemanje druge jugoslovanske države v slovenskem zgodovinopisju in družbi, saj jugoslovanska zgodovina v Sloveniji ostaja predvsem politična, in ne toliko strokovna tema. Vprašanje, kdaj ji bo uspelo odlepiti se od tega, ostaja neodgovorjeno, kljub temu pa ocenjuje, da je treba na procese, ki so v preteklosti bili obravnavani izven širšega konteksta, včasih pogledati tudi z nekoliko drugačne perspektive.

Ključne besede

Jugoslavija, zgodovina, zgodovinopisje

Danes bom govoril o zgodovinskem fenomenu, imenovanem Jugoslavija. To je država, ki ne obstaja več, in to baje vsi dobro vemo. Lahko pa o tem povprašate neposrednega pričevalca Andreja Šifererja, ki je v času njenega propada pel: »Kdo bo za pijačo dal, ko umrla bo država?»²⁶⁵ Konec koncev smo zaradi tega danes tukaj tudi zbrani. Kljub vsemu pa še vedno živi svoje virtualno življenje, morda predvsem zato, ker v politični geografiji dejansko ne obstaja, nima zgolj enega naslednika, nima pretendenta za univerzalno nasledstvo, nima »nacije« (ne troedine, ne iz vrst narodov in narodnosti), čeprav je pred petnajstimi leti v ZDA bilo naštetih skoraj 328.000 Jugoslovanov.²⁶⁶ Iz istega vira (predavanje Tomasza Kamuselle prejšnji teden na Filozofski fakulteti²⁶⁷) lahko k temu dodamo, da je poleg tega v virtualnem svetu ohranjen tudi njen edinstveni jezik, saj je največja Wikipedija iz naših prostorov pisana v danes uradno neobstoječem srbskohrvaškem jeziku.²⁶⁸ Ob tem naj omenim še jugoslovanskega voditelja Josipa Broza Tita, ki je v splošni in tudi strokovni javnosti nemalokrat predstavljen kot sinonim besedi Jugoslavija. Tudi on »živi svoje online življenje«, in to že od leta 1997, ko je pričel javnost strašiti s strežnikov Inštituta Jožef Stefan.²⁶⁹ Tako živi mimo realnosti, in ne vedno zgolj zaradi pojma »jugonostalgija«, ki v zadnjih letih poprijema vse bolj pejorativen pomen. Mnogi ta pojem povezujejo zgolj s političnim sistemom, ki mu sicer moramo priznati unikatno utopično kompleksnost, a tudi zemljepisno in kulturno nas je Jugoslavija determinirala do te mere, da ob petindvajseti obletnici samostojne slovenske države ne moremo mimo nje. Kurator te neobstoječe države je Dejan Novačić, ki je Socialistično federativno republiko Jugoslavijo podrobno opisal v znanem delu *SFRJ za ponavljajče* (v slovenskem prevodu *SFRJ – moja dežela*),²⁷⁰ njeno miselno dediščino pa razvil v knjigi *Emigrantska kuharica*²⁷¹ (ki pojasnjuje, kako tistih prej omenjenih 328.000 Jugoslovanov ohranja svojo kulturo). V uvodu v zgoraj omenjeno »leksikografsko študijo« se Miha Avanzo sprašuje: »Kje končajo mrtve države?»²⁷² In odgovor na to vprašanje mu podaja Dubravka

265 Šiferer, »Država«. Več o okoliščinah nastanka pesmi na »Hiti počasi«, https://sl.wikipedia.org/wiki/Hiti_po%C4%8Dasi.

266 V popisu prebivalstva leta 2000 je na vprašanje o izvoru (ancestry) 328.547 oseb navedlo jugoslovanskega, 374.241 hrvaškega, 140.337 srbskega in 176.691 slovenskega. Gl. United States Census Bureau, http://factfinder.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=DEC_00_SF3_PCT018&prodType=table.

267 Kamusella, *The Forgotten 1989 Ethnic Cleansing*.

268 Srbskohrvaška verzija ponuja 433.561 člankov, srbska 336.321 člankov, hrvaška 166.093 člankov in slovenska 151.768 člankov. Gl. *List of Wikipedias*, https://meta.wikimedia.org/wiki/List_of_Wikipedias#All_Wikipedias_ordered_by_number_of_articles.

269 *Tito's Home Page*, www.titoville.com. Trenutno nedostopna stran.

270 Novačić, *SFRJ za ponavljajče*.

271 Novačić, *Emigrantski kuvar*.

272 Avanzo, *Kje končajo mrtve države?*, str. 4.

Ugrešič, ki pravi: »da Novačičeva knjiga na zabaven način razgrajuje floskule in s tem doseže dvojni učinek. Ko jo prebiramo, se mirno sprijaznimo z lastno preteklostjo in ji hkrati z olajšanjem odpustimo.« Poleg tega pa doda še: »Vrednost te knjige je v tem, ker med prvimi odpira prostor za revalorizacijo preteklosti, in to ne tiste uradne – z njo se bodo pozabavali zgodovinarji –, temveč preteklosti naših lastnih življenj.«²⁷³ In tu se mi utrmeta dve misli:

1. V zadnjih petindvajsetih letih je sirota Jugoslavija v Sloveniji živela v precej razburkanem vzdušju, ker te revalorizacije nekdanji/sedanji akterji niso izvedli v dovolj sproščenem duhu. Naj le navedem nedaven intervju s Stanetom Grando: »Na novinarjevo vprašanje, kako je mogoče, da danes mladi, ki so se rodili po razpadu Jugoslavije, s takšnimi pozitivnimi občutki govorijo o propadli državi, je odgovoril, da so za to delno odgovorna lažniva vzgoja, skozi katero se perpetuirajo številne laži in polresnice. Ena izmed takšnih laži je ta, da so imeli nekoč vsi službe. ‚Seveda smo imeli vsi službe, ampak v službi marsikdo ni imel nič za delati,‘ je Granda ovrigel eno izmed najbolj pogostih zmot. Spomnil je tudi na smešne procese kupovanja avtomobilov in resno okrnjeno svobodo govora. ‚Te pravice, pridobitev katerih je pomenila velik prelom s preteklostjo, te pravice jim nič ne pomenijo, saj so bili v to rojeni, v tem živijo. Ko slišijo, da so bile službe in stanovanja, jasno, da zavzdihnejo – čeprav jaz stanovanja nisem dobil, pa sem moral kljub temu odvajati sredstva v stanovanjski sklad.‘ Zgodovinar trdi, da je tako v sodstvu kot v šolstvu ostalo mnogo laži. V šolstvu se zrcalijo skozi izbiro tem. To je ponazoril s poučevanjem zgodovine, kjer se učence uči, kdaj so se v Sloveniji začele nositi kavbojke, ne poučijo pa jih, da je bilo potrebno kavbojke pretihotapiti iz tujine. ‚Nekdanji sistem je temeljil na laži in mnogo teh laži je v družbi ostalo,‘ je povedal in dodal, da različnim jugo nostalgicnim proslavam v osnovnih in srednjih šolah botruje starost učiteljstva, ki je morda tudi že malo v letih in posledično dementen.«²⁷⁴
2. Jugoslavije ni več in z njo naj se pozabavajo zgodovinarji. O tem je v zadnjih letih velikokrat govoril kolega Zdenko Čepič²⁷⁵ in čas je, da trezno, z uporabo standardne zgodovinopisne metodologije, to tudi počnemo. Smo pa to bolj ali manj intenzivno počeli tudi v zadnjih petindvajsetih letih. In o tem sem pravzaprav želel govoriti.

273 Ugrešič, *Leksikon izmišljene dežele*, str. 5–6

274 Granda, Zaklinjanje Titu, <http://nova24tv.si/slovenija/ljudje/stane-granda-zaklinjanje-titu-je-znak-razpadanja-uma-in-demence/>.

275 Npr. Čepič, *Misli in izhodišča*, str. 5–19.

V času druge jugoslovanske države in njenih trajnih reform tej kljub trudu ni uspelo ustvariti prav veliko res jugoslovanskih/skupnih stvari. Če lahko jugoslovansko družbeno stvarnost spravimo na natančno tri res skupne imenovalce: Tita, JLA in modro reprezentanco, potem je jasno, da jugoslovanske historiografije v klasičnem pomenu besede ni bilo. Bili so veliki skupni projekti, od *Zgodovine KPJ/ZKJ* do *Enciklopedije Jugoslavije*, a o skupni, »jugoslovanski historiografiji« ne moremo govoriti.²⁷⁶ Veliki projekti, pri katerih so sodelavci »izlapili od rada« (navajam Zdenka Čepiča, ki je večkrat pripovedoval to anekdoto o vodji enega od projektov, Dušanu Bilandžiću), se niso uresničevali, »medtem pa se je obravnava preteklosti jugoslovanskih narodov vse bolj selila v publicistiko, umetniška dela in zlasti v „čisto politiko“²⁷⁷, kjer je na žalost večinoma tudi ostala. Za potrebe tega prispevka sem pregledal precej znanstvenega časopisja in pod ključno besedo Jugoslavija sem v starejših publikacijah našel kar nekaj čudaških načinov uporabe tega pojma (nekako v slogu stalne razstave vojnega muzeja na Kalemegdanu), a na koncu koncev lahko ugotovim, da je v sredini osemdesetih let nastalo nekaj preglednih del, ki so si v svojih interpretacijah sicer deloma nasprotovala, a so še danes osnova za resno delo pri proučevanju jugoslovanske zgodovine (Bilandžićeva *Historija SFRJ*,²⁷⁸ Petranović-Zečevićeva *Jugoslavija 1918–1984*²⁷⁹ in delo Janka Pleterskega *Narodi, Jugoslavija, revolucija*²⁸⁰). Skupni historiografski prostor je kljub razlikam obstajal in tako lahko recimo v *Prispevkih za novejšo zgodovino* (zaradi izdajateljskega zamika) spremljamo recenzije del s področja nekdanje države tam do konca leta 1992. V istem letu je na knjižne police prišel trojček, ki se je ukvarjal s slovensko zgodovino tudi v jugoslovanskem okviru (*Prevzem oblasti* Jere Vodušek Starič,²⁸¹ Prinčičeva *Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu*²⁸² in *Liberalizem* Boža Repeta²⁸³), nato pa je zavladovalo precejšnje zatišje, ki je trajalo kar nekaj časa, lahko bi rekli, da je v prvi plan spet prišlo »republiško zgodovinopisje«, ki je imelo namen utrditi novo državno stvarnost. To zanimanje pa je nekako obšlo študijske programe Oddelka za zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer smo študentje pod nekoliko spremenjenimi naslovi še vedno poslušali predavanja o nekdanjem skupnem prostoru.

276 Režek, *Usmerjena preteklost*, str. 977.

277 Repe, *Zgodovina, zgodovinopisje in etika*, str. 82–83.

278 Ta se je prvič pojavila leta 1979, v slovenskem jeziku 1980, a tu mislim na tretjo, razširjeno izdajo iz sredine osemdesetih. – Bilandžić, *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*.

279 Publikacija je bila nato še enkrat izdana in razširjena do leta 1988, avtorja pa sta s pisanjem o tej temi nadaljevala še v devetdesetih letih. – Petranović in Zečević, *Jugoslavija 1918–1984*.

280 Pleterski, *Nacije, Jugoslavija, revolucija*. Slovenska izdaja Pleterski, *Narodi, Jugoslavija, revolucija*.

281 Vodušek Starič, *Prevzem oblasti 1944–1946*.

282 Prinčič, *Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu*.

283 Repe, »*Liberalizem*« v Sloveniji.

V času, ko je zaradi razpada Jugoslavije in predvsem nasledstvenih vojn, te so bile skozi devetdeseta pa tudi še danes v centru zanimanja tuje javnosti, je pri nas prišlo do preloma, kjer se je po močni rasti v osemdesetih letih razcvetelo slovenskocentrično zgodovinopisje. Poplava izključno tujih preglednih del o Jugoslaviji in njenih nevralskih nekdanjih sestavnih delih je konec koncev pripeljala do tega, da sva s kolegom pred leti za referenčna dela pri raziskovanju te tematike uporabljala dela tujih (anglofonih) ter srbskih in, podobno kot slovenskih, redkih hrvaških avtorjev. Pomembna referenčna točka pa je bil izid Pirjevčeve *Jugoslavije* leta 1995, kjer je bilo drugi Jugoslaviji posvečene več kot pol knjige.²⁸⁴ Tudi ta pa je nastala iz zgoraj omenjenih vzrokov, najprej za italijansko tržišče, nato pa je bila uspešno presajena še v domače okolje in dobro sprejeta. Jože Pirjevec je nato sicer izdal še več podrobnejših del o jugoslovanskih vojnah in kasneje Titu, ki so prišle v idealnih založniških okoliščinah, a niso bila tako prelomnega značaja, zato ostaja *Jugoslavija* nepresežena kot edino tovrstno sintetično delo slovenskega avtorja. Če povzamem Branka Goropevška: »Je trenutno eno redkih del v jeziku malega podalpskega naroda, katerega vsebina pri bralcih ne vzbuja emocij in tudi ni podvržena senzacionalizmu, kot to lahko pogosto rečemo za ostale tovrstne politične trilerje.«²⁸⁵ Teh pa je še danes mnogo v obtoku. A ko pregledujem dela slovenskih zgodovinarjev, nekako ugotavljam, da se je nova era zanimanja za jugoslovansko zgodovino v širšem kontekstu na Slovenskem odprla po letu 2000 in spremembi režima v tedanji ZRJ oziroma Srbiji. Slovenskim zgodovinarjem je bil omogočen ponoven dostop do arhivskih virov, v vmesnem času pa je prišlo tudi do nekakšnega tekmovalnega duha, saj so se z jugoslovansko zgodovino v Srbiji intenzivno ukvarjali, jo ciljno obdelovali v časovnih in tematskih etapah ter jo pogosto interpretirali na način, ki ni nujno ustrezal slovenskemu pogledu na to obdobje.²⁸⁶ Od mojega aktivnega vstopa v raziskovalne vode je druga Jugoslavija pridobivala vse bolj pomembno vlogo, ob večjih obletnicah so bili organizirani simpoziji, na inštitutu je potekal raziskovalni projekt, posvečen prav temu (Slovenija v Jugoslaviji), izdanih je bilo več zbornikov, posamezni raziskovalci so svoja dela postavili v širši kontekst in izmenjava obiskov ter kresanje mnenj z raziskovalci iz drugih jugoslovanskih okolij počasi postajata stalnica.

284 Pirjevec, *Jugoslavija: 1918–1992*.

285 Goropevšek, *Kot steklenica piva na smetišču*, str. 87–88.

286 Ob tem je treba omeniti zanimivost, da je v slovenskem zgodovinopisju v zadnjih petindvajsetih letih na precej boljši glas prišla prva Jugoslavija. S tem ni mišljeno zgolj bolj milo dojemanje njenega političnega režima, ki v drugi jugoslovanski državi pač ni užival velikega ugleda, temveč tudi pogled na položaj Slovencev v njej, kar recimo ni primerljivo z ostalimi nekdanjimi jugoslovanskimi historiografijami, kjer je njen položaj bolj izenačen z nekdanjimi pogledi. To še posebej velja za Srbijo. Za opombo se zahvaljujem Petru Vodopivcu.

Kako so misli odvisne od okoliščin in kako je s položaja trideset let kasneje seveda mnogo lažje opazovati zgodovinske okoliščine, priča naslednji citat iz članka Dušana Nečaka *70 let Jugoslavije – obletnice in prelomnice* iz leta 1989, ki je bil pisan ob podobni priložnosti. »V letu 1988 je bila dosežena ‚točka nič‘ splošnega jugoslovanskega razvoja. Le zaradi prevlade razuma nad čustvi, in upam, zaradi spoznanja, utemeljenega na zgodovinskih izkušnjah, da je le demokratična Jugoslavija domovina vseh narodov in narodnosti, in to pod pogojem, da se vsi v njej počutijo nacionalno in socialno varne in enakopravne ter je močna le toliko, kot so močni njeni konstitutivni deli, zaenkrat še ni prišlo do eksplozije. Če se bomo še naprej učili iz zgodovinskih izkušenj, do nje tudi ne more priti.«²⁸⁷ Isti avtor je leta 1993 v Mariboru nastopil na zelo zanimivem kolokviju *Jugoslavija – zgodovinska nuja ali zmota*. In tu kakšnih pet let kasneje povedal: »Iz vsega povedanega pa vendarle jasno izhaja, da je bila Jugoslavija tudi za slovenski narod historična potreba, neizogiben zgodovinski transfer, v katerem je slovenski narod dozorel do te mere, da je lahko stopil na pot oblikovanja svoje lastne suverene države. Z lastno državo je slovenski narod dobil možnost, da o lastni usodi in bodočnosti odloča povsem sam. Za vsako odločitev o morebitnih novih, starih ali prastarih povezavah prevzemamo tudi odgovornost.«²⁸⁸ O duhu času pa priča tudi že sam naslov simpozija. Božo Repe ga je komentiral takole: »Zgodovinarji smo se z Jugoslavijo ukvarjali z izhodišča izvršenega dejstva. To je pač naše delo. Iskali smo sled logičnega dogajanja od jugoslovanske ideje do nastanka in funkcioniranja države.«²⁸⁹ Precej let kasneje je še dodal: »Današnji slovenski pogled na Jugoslavijo, zlasti politični, deloma pa to velja tudi za zgodovinarje, izhaja iz teze, da je bilo jugoslovanstvo nekakšna zasilna rešitev, nekaj, kar je Slovencem pomagalo prebroditi težke čase, dokler se niso vrnili tja, kamor sodijo, torej v t. i. ‚Evropo‘.«²⁹⁰ Kar pa je konec koncev razložil že Janko Pleterški na mariborskem simpoziju, kjer je govoril o plenjenju zgodovine:²⁹¹ »Le celovita, neplenjena zgodovina more biti tista pregovorna veja, na kateri je moč sedeti. Pa naj se je drevo, na katerem ta veja rase, nekoč imenovalo Habsburško cesarstvo, včeraj Jugoslavija ali pa se danes imenuje kar neposredno Evropa.«²⁹²

287 Nečak, *70 let Jugoslavije – obletnice in prelomnice*, str. 31–32.

288 Nečak, *Jugoslavija, historična nujnost ali napaka?*, str. 70–71.

289 Repe, *Jugoslavija – zgodovinska nuja ali zgodovinska zmota*, str. 73.

290 Repe, *Zakaj so Slovenci vstopili v Jugoslavijo*, str. 23.

291 Plenjenje zgodovine oziroma angl. plundering of history je bilo značilno za države nekdanjega vzhodnega bloka, sam si ga razlagam kot seganje v škatlo s piškoti, iz katere si vsakdo vzame le tisto, kar mu v danem trenutku odgovarja, ostalo pa pusti ali zavrže.

292 Pleterški, *Jugoslavija v slovenski zgodovini*, str. 45.

Viri in literatura

»Hiti počasi«. *Iz Wikipedije, proste enciklopedije*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Hiti_po%C4%8Dasi (20. 6. 2016).

Avanzo, Miha. Kje končajo mrtve države? V: Novačić, Dejan. *SFRJ – moja dežela: turistični vodič*. Ljubljana: Orbis, 2003, str. 4.

Bilandžić, Dušan. *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: glavni procesi: 1918–1985*. Zagreb: Školska knjiga, 1985.

Čepič, Zdenko. Misli in izhodišča. V: Čepič, Zdenko (ur.). *Slovenija v Jugoslaviji*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, str. 5–19.

Goropevšek, Branko. Kot steklenica piva na smetišču. *Zgodovina za vse*, 3, 1996, št. 1, str. 85–88.

Granda, Stane. Zaklinjanje Titu je znak razpadanja uma in demence. *Nova24tv*. Dostopno na: <http://nova24tv.si/slovenija/ljudje/stane-granda-zaklinjanje-titu-je-znak-razpadanja-uma-in-demence/> (20. 6. 2016).

Kamusella, Tomasz. *The Forgotten 1989 Ethnic Cleansing of Bulgaria's Turks: A Yugoslav Connection?: predavanje na Filozofski fakulteti in Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani*, 7. 6. 2016.

List of Wikipedias. Dostopno na: https://meta.wikimedia.org/wiki/List_of_Wikipedias#All_Wikipedias_ordered_by_number_of_articles (20. 6. 2016).

Nećak, Dušan. 70 let Jugoslavije – obletnice in prelomnice. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 60, 1989, št. 1, str. 15–32.

Nećak, Dušan. Jugoslavija, historična nujnost ali napaka? *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 65, 1994, št. 1, str. 67–71.

Novačić, Dejan. *Emigrantski kuvar: sve što ste oduvek hteli da znate o jugoslovenskoj kuhinji, ali nemate više koga da pitate*. Novi Sad: Stylos Art, 2009.

Novačić, Dejan. *SFRJ – moja dežela: turistični vodič*. Ljubljana: Orbis, 2003.

Novačić, Dejan. *SFRJ za ponavljače: turistički vodič*. Beograd: Moć knjige, 2003.

Petranović, Branko in Momčilo Zečević. *Jugoslavija 1918–1984: zbirka dokumenata*. Beograd: Rad, 1985.

Pirjevec, Jože. *Jugoslavija: [1918–1992]: nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Lipa, 1995.

Pleterski, Janko. Jugoslavija v slovenski zgodovini. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 65, 1994, št. 1, str. 40–46.

Pleterski, Janko. *Nacije, Jugoslavija, revolucija*. Beograd: Komunist, 1985.

Pleterski, Janko. *Narodi, Jugoslavija, revolucija*. Ljubljana: Komunist, Državna založba Slovenije, 1986.

Prinčič, Jože. *Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu [Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji: 1945–1956]*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1992.

Repe, Božo. »*Liberalizem*« v Sloveniji. Ljubljana: RO ZZB NOV Slovenije, 1992.

Repe, Božo. Jugoslavija – zgodovinska nuja ali zgodovinska zmeta. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 65, 1994, št. 1, str. 72–76.

Repe, Božo. Zakaj so Slovenci vstopili v Jugoslavijo in zakaj so iz nje odšli? V: Balkovec, Bojan (ur.). *Jugoslavija v času. Devetdeset let od nastanka prve jugoslovanske države*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2009, str. 21–46.

Repe, Božo. Zgodovina, zgodovinopisje in etika. V: Bjelčević, Aleksander (ur.). *Etika v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj / 49. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, [Ljubljana], 1.–12. 7. 2013. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana, 2013, str. 81–88.

Režek, Mateja. Usmerjena preteklost: Mehanizmi ideološke in politične »kontaminacije« zgodovinopisja v socialistični Sloveniji in Jugoslaviji. *Acta Histriae*, 22, 2014, št. 4, str. 971–992.

Šifrer, Andrej. »Država«. *Hiti počasi*. Ljubljana: ZKP RTVLJ, 1990.

Tito's Home Page. Dostopno na: www.titoville.com (trenutno nedostopna stran).

Ugrešič, Dubravka. Leksikon izmišljene dežele. V: Novačić, Dejan. *SFRJ – moja dežela: turistični vodič*. Ljubljana: Orbis, 2003, str. 5–6.

United States Census Bureau. American Fact Finder. *Ancestry (Total Categories Tallied) for People with One or More Ancestry Categories Reported*. Dostopno na: http://factfinder.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=DEC_00_SF3_PCT018&prodType=table (20. 6. 2016).

Vodušek Starič, Jera. *Prevzem oblasti 1944–1946*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.